

fattningsvis tycker jag att boken är förtjänstfull och jag hoppas att den får stor spridning, även om den nog inte kan sägas tillhöra grundböckerna i Stockholmsmiana. Enbart nyöversättningarna från latin i bilaga 3 är givetvis enormt värdefulla och kommer att vara till glädje och nytta för framtida generationer. Slutligen skall sägas att metoden som författaren använder för att kombinera en rad olika källor och discipliner – historia, geografi och arkeologi – är mycket lyckad och bidrar till en djupare förståelse för både det geografiska området och det historiska förloppet och jag hoppas att fler kan inspireras av den.

Göteborgs universitet

LOTTA LEIJONHUFVUD

Jens Lerbom, *Svenskhetens tidigmoderna gränser: Folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500–1800* (Göteborg: Makadam förlag 2017). 207 s.

Om nationalismens historiska rötter finns en mångårig och vittförgrenad forskningsdebatt. Bland mycket annat har man intresserat sig för vilka kollektiva identiteter som hade betydelse för gemene man i det tidigmoderna samhället. Fanns det, för att anknyta till Sverige, en folklig svenskhet under 1500- och 1600-talen? Ett vanligt svar har varit att nationalism på gräsrotsnivå är en sentida företeelse, såväl i Sverige som annorstädes. Före 1800-talet var det i stort sett endast samhällseliten, eller delar därav, som bar upp föreställningar om en rikstäckande gemenskap. Andra forskare vill dock tona ned skillnaderna mellan olika samhällsgrupper och tycker sig se en nationell medvetenhet med social bredd långt tillbaka i tiden.

Utgångspunkten för Jens Lerboms nya bok är att frågan om den folkliga svenskhetens uppkomst och innebörd är otillräckligt utforskad. Historikernas tolkningar har ofta vilat på empiriskt bräcklig grund; genom en tidsmässigt och rumsligt bredare studie vill Lerbom skapa underlag för säkrare slutsatser. Hans undersökning bygger på närläsning av sådana källor som innehåller yttranden av gemene man, främst domböcker och suppliker. Domboksmaterialet täcker perioden cirka 1550–1650 och innefattar en jämförelse mellan sex småländska härader i det svensk-danska gränsområdet och Stockholm. För att få perspektiv på förändringen över tid har författaren studerat suppliker från senare delen av 1700-talet.

Många anspelningar på härkomst kommer till synes i källmaterialet, inte minst epitet som "svensk" och "dansk". Frågan är hur sådana yttringar skall uppfattas. Lerbom tar fasta på en distinktion, etablerad i tidigare forskning,

mellan regnala och etniska tolkningar av det förmoderna samhällets identiteter. Enligt det regnala perspektivet var Sverige en politisk-rättslig gemenskap, där det som förenade undersåtarna främst var kungen, riket och lagen. Den etniska tolkningen betonar snarare dåtidens kulturella samhörighet, i form av traditioner, mytologiska föreställningar, språklig gemenskap etcetera. I forskningen om det tidigmoderna Sverige har den regnala tolkningen hittills dominerat.

Lerbom lyckas nyansera bilden. Med en uppsjö citat ur källorna visar han att den folkliga svenskheten, såväl i Småland som i Stockholm, hade både regnala och etniska drag. Mest intressant är kanske att allmogen tycks ha närt föreställningar om ett "fädernesland". Med detta ord åsyftade man ibland riket Sverige som helhet, snarare än den lokala eller regionala hembygden. Av olika yttranden framgår att fäderneslandet var något som folk höll kärt och kunde längta till, samt att det förknippades med släktskap och vänskap.

Lerbom markerar, delvis i polemik mot tidigare forskning, att den tidigmoderna svenskhetens tillblivelse inte primärt var en uppifrån styrd process, ett resultat av överhetens propaganda eller dylikt. Försvenskningssprocesserna formades snarare i en fortgående dialog mellan överhet och undersåtar. Inte heller var det nationella medvetandet uråldrigt. Dess uppkomst kan förläggas till senmedeltidens unionsstrider, då den politiska interaktionen mellan olika samhällsgrupper samverkade med en gemensam mentalitet byggd på traditionalism, patriarkalism och respekt för lagen. De politiska kriserna under 1500- och 1600-talen kom sedan att ge ytterligare näring åt försvenskningssprocessen.

Boken är kunskapsrik och späckad med tänkvärda iakttagelser. Av det svårbearbetade domboksmaterialet får Lerbom ut förvånande mycket av intresse; min egen erfarenhet är att domböcker är tämligen informationsglesa om man ställer frågor liknande hans. Ett klokt drag är också att jämföra de småländska häraderna med Stockholm. Därmed har författaren – åtminstone hjälpligt – garderat sig mot invändningen att hans resultat är specifika för gränsbygder.

Någon gång händer det att argumentationen haltar. Författaren vill göra en poäng av att undersåtarna, inklusive bönderna, ingalunda var "passiva statister i det politiska spelet". De uttryck för svenskhet som påträffas i domböcker och brev avspeglar därför deras genuina uppfattningar, inte en anpassning till överhetens normer. Men ingen har mig veterligen beskrivit de tidigmoderna bönderna som passiva statister. Även aktiva politiska aktörer kan emellertid ofta vara tvungna att underkasta sig maktens realiteter – exempelvis genom att använda språkliga konventioner som etablerats av de styrande.

En smula dubiös är också Lerboms tes att politiska kriser under 1500- och 1600-talen – krig, uppror etcetera – bidrog till att skapa föreställningar om det svenska. Mekanismerna är för mig oklara, såvida man inte syftar på överhetens propaganda vid sådana tillfällen (i exempelvis böndagsplakat). Men den tolkningen implicerar snarast den försvenskning ovanifrån som Lerbom vill distansera sig från.

Jag saknar dessutom en sammanhållen diskussion om hur den folkliga svenskheten under tidigmodern tid förhåller sig till nationalismen under 1800- och 1900-talen. Vad fanns det egentligen för likheter och skillnader? Vilken roll hade språket och föreställningar om ett gemensamt förflutet? Vad betydde folkskolans införande på 1800-talet? Lerbom kunde här med fördel ha fogat in sina resultat i ett större historiskt sammanhang.

Dessa synpunkter rubbar inte slutsatsen att Lerboms bok utgör ett viktigt kunskapstillskott inom ett livaktigt forskningsfält. Dess resultat inbjuder också till nya undersökningar. Ty det ligger i sakens natur att gemene mans föreställningsvärldar är svårfångade och Lerboms slutsatser i motsvarande mån osäkra. Hans undersökning är omfattande, men dock – ofrånkomligen – starkt begränsad i tiden och rummet. Mycket arbete återstår innan svenskhetens tidigmoderna gränser i tillräcklig grad blivit kartlagda.

Goteborgs universitet

MARTIN LINDE

Martin Seppel & Keith Tribe (red.), *Cameralism in practice: State administration and economy in early modern Europe* (Woodbridge: Boydell Press 2017). 315 s.

I denna antologi om kameralism undersöker de elva författarna olika aspekter av de ekonomiska idéer som forskningen brukar karakterisera som kameralistiska från slutet av 1600-talet till i början av 1800-talet. Dessa idéer brukar förknippas med resonemang om behovet av en god hushållning och ett tydligt ordningstänkande. Även om författarna fokuserar på idéernas praktik i skilda kontexter får läsaren också information om kameralismens främsta företrädare, såsom Justus Christoph Dithmar och Johann Heinrich Gottlob von Justi, och deras viktigaste verk. En av styrkorna med volymen är att, till skillnad från så många andra framställningar om ekonomiskt tänkande som inriktar sig på brittiska och franska idéer under tidigmodern tid, fokuserar författarna på det tyskromerska området samt Skandinavien och Ryssland. Därmed lyfts delvis nya perspektiv fram, och det tydliggörs att det existerade olika ekonomiska diskurser i Europa. Med andra ord var